

IDŐFÜSTBEN KAVAR A SZÉL

VIGH RUDOLF

Évekig járkáltam föl-alá ugyanabban a falusi szobában, amelyben születtem, mintha valahova nagyon igyekeztem volna. Időben és távol-ságban tulajdonképpen nem is lehetett mérni ezt az utat, mert körülöttem minden léggé keveredett, amit magukba szippantottak a tárgyak, a gondolatokkal együtt, úgy váltak időtől rogyant ismerősökké. Hogy erre sok idő volt-e vagy kevés, azt képtelenség szavakkal meghatározni, mindenesetre könyvoszlopokat helyeztem körém, szabálytalan össze-visszaságban, azokat kerülgettem, hogy a kiszabottól valamivel több időm legyen a tényleges úti cél átgondolására. Szobámban nem volt mód a távolbalátásra, se előre, se hátra, csak az ingaóra ballagott, amely fejem fölött rég elütötte a delet. Minden további kettyenése figyelmeztetésként hatott, hogy sehol sem tartok. Az ajtó mindvégig nyitva volt előttem, kint az idő füstje gomolygott: belevegyülhettem volna, de paraszti ósöktől egykor azt a tanácsot kaptam, hogy szerényen, fegyelmezetten élni, inkább mások vegyenek észre, mintsem melldőngetésre bárki félvállról nézzen vissza, becsmérelve. Hát nem léptem át a küszöböt, az elmúlt idők füstfoszlányai jöttek felém, hozták azoknak a kedves embereknek az emlékét, akik valamilyen pillanatokban meghatározták a világomat.

Kukac P. felhőkre festett aeroplánja égi tisztaságból nézhetett falunk vaskos templomára, ahonnan éppen nagymiséről áradtak ki az ünneplő ruhás emberek, s már jócskán kint ácsorogtak, mire a misei áthatottságból lassan visszazökkenve a világi gyarlóságba, lassan, egymás után

elkezdtek fejükre föltenni a fekete kalapot. Letudódott a heti egyházi kötelesség, de csak az asszonyok surrantak nesztelenül hazafelé a vasárnap déli sürgős dolgukra, hogy harangszóra a karikás tyúklevés ott gőzöljön az asztalon; a férfiak inkább megvetették csizmájuk sarkát a lötyögős téglajárda peremén, a kislajbizsebből dohányt sodortak, és cigarettavégről tüzet adtak egymásnak. Még nem indultak a falu harminchat kocsmájának egyikébe morgót, kevertet vagy felest inni, megvárták, hogy Begyugi J. kisbíró szerencsésen fölkapaszkodjon a templom bal oldalán a gyülekezőtér közepén elhelyezett jókora betonkockára, és kidobolja az újabb tudnivalókat, amit „Mali Igyós nácselnikja” parancsba foglalt. Pattogó szavakat hallgattak a mogorvaságba szokott atyafiak, majd szótlantul széledeztek a kocszmák felé. Ha a feledékeny festő pilótát is tett volna abba a vízimalom fölött megrekedt repülőbe, az bizonyára meglátott volna bennünket különféle időkből összeverődni; vonzódó rokon lelkeket, kik úgy léptek elő valami betűtengerből, mintha a szél belelapozott volna a múlt nagykönyvébe, amit közösen tettek a betűvetők a falukép közepébe.

Micsoda egy álom!

Veréb I.-vel a sekrestyeajtóban ácsorogtunk. Figura K.-t vártuk. Én tulajdonképpen nem is akarok vele semmit, csak úgy, mellékesen ott vagyok. Veréb I. akar bemutatkozni neki, mert ő is költő, s minden poéta édestestvér, hát keblére kívánja ölelni a Déli szél című verseskönyv szerzőjét, kit az imént ministrálni látott. A templomszolga, Papkata J., hosszú, kupakos végű bottal oltogatja el a kiürült templom gyertyáit. Az oltár irányába érve, folyton térdre ereszkedik és keresztet vet, úgy megy az egyik oldalról a másikra. Ha szenteltvíztartóhoz ér, belemártja kezét jó mélyen, úgy tesz keresztet magára, aztán tenyerét a haján törölgeti. Már csuromvizes, de alighanem biztos akar lenni a dolgában: templomi emberen a bűn ragályának szemernyi foltja sem maradhat! . . . Nagyokat szippantunk a templomszagból, toporgunk, de a kispap csak nem jön. Nézzünk egymásra – a templomban nem szabad beszélgetni. Papkata J. akármerre bolyong a gyertyaoltó botjával, szeme mindig rajtunk. Kényelmetlen már. Veréb I. egyre gyorsabban forgatja nagy markával a micisapkáját, végül biccent felém, hogy „gyerünk”.

Kint jókat mellezünk a madarak levegőjéből. A síri csend után, felérősödve zörög fülünkben a levelek zizegése. A kisbíró rövid dobper-

getéssel szegi be a „közhírré tétetik” című produkcióját, hátrapenderíti a vállszíjon lógó kenyérkereső eszközét, a sárgaréz veretes kisdobot, megtapogatja, helyén van-e, aztán egy jó nehéz „jaj, istenem” sóhajással lekecmereg főntről, s a kalaposokkal elvegyülve sodródik az Ūrge kocsmá felé. Kiürül a kövesút; a szétoszlást két zsandár nyugtázza elégedett magabiztossággal, egyszerre lépve egy másik irányba. Oldalukon csillogó hüvelyben kard, annak markolatán erős kezük. Ahogy kihullanak a szemek tükréből, suhancok kurjantanak a templom menti japánakácok közül, és féktelenül vetik magukat egy nagyobb labda után. Ūgy szokdelnek, rugdalóznak, akár a meztelen csikók.

Szótlatlan nézzük a gumilabda rakoncátlan pattogását. Háttal támaszkodva a rendíthetetlen templomfalnak, sandítunk örök türelemmel a semmibe. Hárs A. plébános úr susog el mellettünk, s közvetlen közlelről ránk rivall: „Mindörökké, ámen!” Megszeppenve pótolnánk vétkes mulasztásunkat, hogy nem dicsértük jó előre az Urat, és egyszerre kiáltjuk sebesen: „Dicsértessék!”

Ahogy a kövesút túoldalán, a templommal szemben, becsapódik a plébános után a vaslándzás kapu, elöbukkan a sekrestye félhomályából Figura K. Mézmosolyú galambszemével fölneáz a csendes égre, két kezét magasra emeli glóriás feje fölé, mintha megadná magát az aranyport hintó napnak. Veréb I. a nyújtózkodó kispap láttán rándul mellettem, egyik kezét előretartja, de eltörik a mozdulata, mert Figura K. egy éles füttyentéssel hirtelen fölkapja reverendájának az alját a derekára, ott markolja csomóba, s szabaddá váló, világi pantallós lábával beugrik a labdakergetők közé futballozni, s egykettőre ő a legvidámabb, a leghangosabb.

Veréb I. lassan leereszkedik a sarkára a fal tövében, s mutatja, kuksoljak mellé. Fölöttünk út a toronyóra, kimérten veri a tizenegyet. Minden ütésére nagyot pislantok, mintha valahova szólítana, de Veréb I. nyugalomra int: „Van idő! . . . Még nem harangoznak!”

Járja a labda eszeveszett útját a fák között, mígnem egyenesen Veréb I. ölebe hull. Erre fölegyenesedik. Egyik kezében a megállított rohanás, a másikban meg a Kalangya új száma, középen kifordítva, ahol a verse izzik. Figura K. éppen előtte áll, szelíden leengedi a földig érő reverendát, és atyai nyájassággal nyújtva jobbját, szívejtőően szól: „Ne haragudjatok . . .” Veréb I. izmaiban erre füttyent a gőzös, s kezéből akkora

„gyertyát” rúg a labdával, hogy mindenki szegett nyakkal mered az égre tett pontra.

– Csépe Imre vagyok – szól érces hangon Veréb I., hogy mindenki meghallja.

– Dudás Kálmán – válaszol Figura K., és meghív bennünket egy majdani találkozásra.

*

Gomolyog a nyálkás füstköd.

Már nem járunk templomba. A községházán megint új zászló leng, most vörös csillag van a közepén. Egy egész koron át voltam távol a szülőfalutól, de hazarémsztett a világvihar. Ahogy lehelek, éledni kezd körülöttem minden.

Veréb I. üres köcsöggel zörget be hozzánk. Itt lakik ő is a Jókai utcában (újabb neve még nincs a régi utcáknak), ötödik házra a miénktől. Azt mondja, fia született, tej kéne. Öreganyám, özvegy Hederes B.-né, aki engem nevel, kész mindent tréfára venni, akárcsak Veréb I. Értik egymás eszének rezdülését. Veréb I. úgy kezdi a tejkérést, hogy: „Hederesné, igaz, hogy magát az éjjel kifosztották az oroszok? ... Fogadja sajnálatomat, és annak öröme, hogy tehenét meghagyták, merje tele nekem ezt a köcsögöt tejjel!” Valamennyien kínosan nevetünk. Olyan jó egyforma szegénynek lenni!

Veréb I.-nek már nem kell Szekicsre járnia béreskedni, se a sarki kisboltba, se a mészárszékke. Fölszabadultunk. Egész nap halászhatunk a Krivaja-pataokban. Veréb I. keszeget ígér fűnek-fának. Szavalva szórakoztat, míg szorgalmasan húzom helyette az emelőhálót. Szerinte azért nem fogunk semmit, mert akkora a nincstelenség, hogy még hal sincs a pataokban! Pedig fél falu halászni jár; háló háló mellett a bővizű patakon; ha lenne hal, akkor annak semmi esélye sem maradna a menekülésre. Eredmény nélkül meg elszáll a lelkesedés, s azt mondja erre nekem: „No Pízes öcsém, gyere, kimegyünk a Figura-szállásra!” És máris indulunk a vasúti híd felé, Figura K.-val találkozni, aki nem pap lett végül, hanem gyógyszerész, de jobb híján, most éppen tanárnak készül, közben a teheneket legelteti a vasút mellett, s nézegeti a vonatokat. Veréb I. nagyon tisztelheti Figura K.-t, hisz alig valami kicsivel idősebb nála, mégis magázza. Útközben világosít fel: „Kimegyünk hozzá, és illedelmesen megkérjük, mutassa meg nekünk a hexametert!” Nem

bánom. Egye fene – gondolom –, úgyszincs hal! Hátha az a bizonyos izéméter még jó lesz valamire . . .

Melegséges kézrázogatás után Figura K. egy karóval kipöcköli a tehének kötelét a jó fűben, maga pedig szélárnyékba húzódva fölmutat egy könyvet: „József Attila . . . A megváltó!”, s emeli két kézzel az égre, ahogy oltár előtt a kelyhet szokták.

Veréb I. széles mellére gyűri micisapkáját, fölemelkedik a vasúti töltésre, onnan mutatkozik be: „Trágyahordáskor, ősszel, egy nagy, piszkos tanyán, az istállóban, fejés közben, tehén faránál szült engem az anyám . . .”

Figura K. szelíd szeméből elmorzsol egy fényes cseppet az előtolakodó rózsafüzérből, abból rebegi: „Szégyenünkre örökölvén, dáridózó náboboknak eldorádó kincsu földjén, szülőfalum szolganépet, bérest, kubi-kost adott csak ennek a híres megyének . . .”

Hanyatt fekvé keresem az eget. Két szív lüktet a keserű felhőkben, ahol dércsípéstől szikra már nem keletkezhet, csak hosszú, hideg, őszi eső. Az egyik vadul pumpál: „Meg köll írni!”, a másik meg lebegve: „Kinek?”

*

Veréb I. télire búskomorságba esett. Csutaknyi plajbászát irkájának közepébe csukta, és legszívesebben messze, a szőlőkben remetéskedett. Sose heverte ki, hogy Figura K. eltanácsolta a versírástól. Én meg magamban váraoztam az udvar közepén, ahova Pízes öregapám szokott érkezni, ha nagyon magamra maradtam. S jött. Kifogta az ígáslovakat, a löcsön megkocantotta hűlő pipáját, s belőle a füstjét vesztette hamuszutykot beleszórta a szélbe. Az csípte a szememet még sokáig, ha emlékeket kerestem. Öregapám a föld rabja volt. Már a gondolata is félelmet keltett, hát még ha a múltból visszanezést rám . . . Akkoriban már fájó volt a paraszti sors tudata, de próféta őszöm grabancomnál fogva tartott vissza, ha nem ki a földre, hanem a templomtérré indultam volna közletről hallani a harangszó utáni sejtelmes zsongást. Ilyenkor találkozhattam volna ismét Veréb I.-vel és Figura K.-val. A hegyesi nagyharang alatt.

Makrancos gubbasztásban Csülkös J. barátomra gondoltam, akinek a bátyja, P., tűnő szellemek nyomán mutathatta a Parasztkirályságot. Erősen gondoltam rá, hogy majd engem elvezet oda, ahol kisiskolás

füzetemet teleírhatnám, mert P.-nek Topolyán Figura K. tanára volt, és azt hittem, ez már jelent valamit. Ilyen emberekhez vonzódtam világleletemben. Ezek a sámánok csak rám néztek, máris a posványos víz tetején jártam, s a túlra jutást hinni tudtam. Olykor szólt is utánam a falu szája a fajtámra vonatkozó, régi mondással: „Hederes, mit keres? Lovát, amin ül, a derest?” De én ezt meg se hallottam. Csülkös J. bátyja egyszer azt mondta, hogy az olvasás ám a valami! Ahhoz kell igazán jó fej és kitartás. S hozta nekem a könyveit egymás után, míg végül a házioltár előtt, illő csendességgel azt találtam mondani, hogy jó, jó, remek minden sora, de úgy érzem magam, mint aki levelet vár, oszt táviratot kap. Ezt nem tudja elfelejteni. Hogy lehet az, hogy az ember azt bántja meg leginkább, aki közel csik hozzá?

Vonzódásaim keserve ki nem ment a fejemből, és tanyai kis sámilin ülve azon képzelődtem, hogy a templomnak átellenben, Bice B. szobájában vagyok, ahova az üres zsidó házakból a gazdátlan könyveket vitték. Ott akartam könyvmoly lenni. De akkor már járt oda egy rövidnadrágos gyerek is, aki előlem minden könyvet elolvasott. Ismertem látásból, és észrevettem, hogy amikor kijöttek a templom melletti iskolából, dadogó társai ijesztgették a folyékony olvasásáért. Fehér volt, mint a fal, és Gy.-nek hívták. Nem tudtam, mi a ragadványneve – a faluban csúfnévvel különböztetik meg egymástól az azonos vezetéknevűeket –, mert Feketicsről került hozzánk. Jó gyerek volt, ami a rosszak ellentéte, ezért kellett bántani. Égetnivaló kölyöktársaság ráncigálta, forgatta. Hóna alól kirántották a könyvét, és földobták a magas hókupac tetejére: „Ott a könyved! Eléred-e?” És gyűrte a havat az újdonsült hegyesi fiú, kapaszkodott, kecmержett fölfelé, és a kárörömtől virulók felé csak annyit mondott: „Megálljatok, ha Gobby leszek, megírlak benneteket!”

Hangulat nélkül ülök egy könyvkupacon. Nem kell felütnöm egyiket sem, lehunytt szemmel is látom az ovális bélyegző föliratát: „Barta Sándor könyvtára, Kishegyes.” Tehát egy sem az enyém, hanem az istápoló Bartáé, aki úgy jár-keleszegett fővel, oldalt szemébe lógó hajjal, könnyfátylas tekintettel, akár az imádott költői eszményképe. Adja a könyvet halomszámra, pedig az árán kiflit is vehetne magának, de nem, neki a saját könyvtára a mindene, s elhiszem neki, hogy Ady az isten, s ezért megszeret, van hát lelki táplálék, olvasnivaló bőven. Amikor meglátogat, karján hozza kis öccsét, a csupa mosoly Misikét, annak a hátán pedig

jókora könyvcsomagot, és ha mocorog a kisöreg a teher alatt, akkor szól csendesen a fülébe: „Majd ha ez a sok könyv a fejedbe költözik, akkor már nem lesz nehéz, és te leszel Hegyes első bölcsészdoktora. Annak pedig nagyon jó ám!” Nem mertem kérdezni semmit.

Csalódások mezejére érhettem; mindenki mélyen hallgat körülöttem. Csordás M. barátommal hiába keresem Fetter I. mókás leveleit a gazdaszati iskola padlásán porosodó kartondobozban, csak megsárgult üres papírlapokat találunk, melyekről az egerek lerágták az üzenetet. Pedig Cékus I. ott lakott a tanítói lakásban, s megesküdt az írói hagyatékra, amit látott. Így sose tudhattam meg, igaz-e, hogy száműzetésében Fetter I. csak egy korsó hegyesi vizet áhít, melyben gyógyulni mosdik, és szikkad a gondolat.

Gunnyasztásból ablakszárnyak csapódása riaszt. Huzat viszi és hozza lelki rokonaimat, és én még azt gondoltam, hogy kihalt s pusztá minden körülöttem. Ahogy megdörgölöm a szemem, látom ám, amint két Virág taszigálja egymást a számítógép előtt. Hol az egyik rögzíti mágneslemezre a fontosat, hol a másik, már ki hogy fér hozzá a cifra gombokhoz. S tanácstalan leszek: tényleg, mi a fontosabb, a múlt, a jövő, vagy ami közte van? Erre besüvölt kis öcsénk, Gy., óvodástáskáját a sarokba vágja, és egy légycsapóval veszettül csatarázik a szentképek előtt, nem nézi hova csap, csak a dongókat célozza. Kapkodom a feje, nehogy rajta fröccsentse szét a cikcakkban lövődő döglegyeket.

És a templom környéke elnéptelenedik. A nagy kezdőbetűt, vagy csak a nagyon jó ismerősnek kijáró, hamiskás csúfnevet viselő emberek helyét hosszú füst tölti ki, az köti földhöz a felhőket, amíg a szél jobban föl nem támad. Aztán lehet, hogy minden üres marad, talán még a könyvespolcok is, ahol lázálmú földik fehéren fekete nyomot hagytak magukról az időnek, akár réges-régen csontjaikat az avarok a siketnéma domboldalban.

Messze sodródva a szülőföldtől, egyre kevesebben hallják a harangok zúgását, mert szorongó emlékezéssel csak a vágyaik jutnak el a templomtérre terebélyesedő fák éltető gyökeréig, melyek görcsösen kapaszkodnak az örökkévalóságba.